

AZ ARPA-NETTŐL EGY UTÓPISZTIKUS JÖVŐIG

Csordás Hédi Virág

hedi.csordas@filozofia.bme.hu

Szűts Zoltán: *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei.* Budapest, Wolters Kluwer, 2018.

A huszonegyedik század elején a média és az infokommunikációs technológia (IKT) meghatározza és alakítja a társadalmi folyamatokat. Kijelenthetjük, hogy a számítástechnika a mindennapok részévé vált, kialakult az információs társadalom (network society), amelynek jellemzője, hogy tagjai szinte észrevétlenül, automatikusan használják az IKT eszközöket. A világ lakosságát tekintve több, mint négy billióan használják az internetet, közel három billióan tagjai a közösségi médiafelületeknek, öt billióan rendelkeznek okostelefonnal és három billióan ezeken a készülékeken használják a közösségi oldalakat.¹ (HIV)

Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy az online kommunikáció milyen hatást gyakorol a társadalomra. Hogyan alakulnak át a társas szokásaink, hogyan fogunk egymással kommunikálni, társat találni, gyerekeink milyen modellt követve fogják elsajátítani az ismereteket? A változás korát éljük, nézhetjük a technológia adta lehetőségek pozitív oldalát (gyors információszerzés, kimeríthetetlen tudástárak elérése, a kulturális kincsek megőrzése stb.), de megannyi veszélyt is tartogat magában az online jelenlét (a gondolkodási módok megváltozása, az elmagányosodás megjelenése, a cyberbullying jelensége, az álhírek megjelenése stb.) Egyrészt érzékeljük az online jelenlét mindent átszövő hatását, magunk is prosumerek² leszünk, másrészt pedig működtetjük, fejlesztjük az infokommunikációs eszközöket.

Szűts Zoltánnak az internet megalkotásának ötvenéves évfordulóján megjelent könyve hiánypótló enciklopédia, amely az internetes média és kommunikáció jelenségeinek széles-spektrumú elbeszélésére vállalkozik, összekapcsolja a technológiai, társadalmi, kulturális és oktatási dimenziókat, mindeközben mikro- és makroszintű történeteket mond el. Fél évszázad történetét leírni ötszáz oldal terjedelemben nagy kihívás, főleg akkor, ha az infokommunikáció szerteágazó fejlődését és hatását akarjuk summázni. Szűts könyve mégis megvalósítja a lehetetlennek tűnő feladatot, kiváló szerkesztéssel, a fókusz szem előtt tévesztése nélkül és mértéktartó elbeszélő móddal az olvasónak nem lesz hiányérzete a könyv végén. A jelenségek bemutatásához kronologikus narratívát választott, de gyakran találkozunk előremutató, szerte-

¹ <https://hu.vpnmentor.com/blog/internetes-trendek-statisztikak-tenyek-az-u-s-ban-es-vilagszerte/>

² A *prosumer* kifejezés két angol eredetű szó egyvelegéből jött létre: a *producer*, mint tartalom előállító és a *consumer*, mint fogyasztó szavak összevonásából. A prosumer tehát olyan fogyasztó, aki nemcsak fogyasztja az adott médiaterméket, hanem véleményezi, megalkotja azt.

ágazó linkekkel, melyek megelőlegeznek történéseket (hálózatok és az okostelefonok fejlődése), de bizonyos helyzetekben utólagos magyarázatként is szolgálnak (játékok szerepe az IKT eszközök fejlődésében). A szerzőt dicséri, hogy megemlíti azokat a magyar fejlesztőket, akik megalapozták az online eszközök jelenlegi fejlettségét, mint Neuman János és Kozma László. A kötet az iránymutató előszón és az összegző utószón kívül öt nagyobb fejezetet tartalmaz, ezeken belül ötvennégy alfejezetet és majdnem ezer lábjegyzetet foglal magába az írás. Külön dicséretet érdemel a fejezetek címadása, frappáns, lényegre törő, olykor képi elemeket magába foglaló megfogalmazásokkal találkozhatunk (például: *Az „információs szupersztráda”* építése, vagy a *Requiem egy nyomtatott lapért és tévécsatornáért*). A recenzióknak nem célja, hogy a könyv összes elméleti megállapítását átadja, ezért a továbbiakban röviden, egy-egy aspektus kiemelésével igyekszem ismertetem az öt nagyobb egység elemeit.

A *Nulladik rész: A hálózatok elmélete és a számítógépek története* címe fejezetben Szűts áttekinti azokat a vívmányokat, melyek megalapozták a mostani digitális korszakot. A technológia alapkövét a hálózatok történetének kezdetén, 1844-ben Samuel Morse a távíró feltalálója tette le. Rövidesen megjelentek azok a megoldások, amelyek lehetővé tették a vezetékes, majd vezeték nélküli internetkapcsolatot. Az 1980-as évek elejétől számítjuk a mobiltelefonálás alapját jelentő első generációs analóg (1G) hálózat létrejöttét, amelynek a kiteljesedését a mai negyedik generációs (4G) technológia jelenti. A szerző részletesen mutatja be, hogy a nívumnak számító óriásgépektől, hogyan jutunk el a postán érkező házi összeszerelést igénylő gépekig. Szűts foglalkozik azzal, hogy a házi-, illetve személyi számítógépek hogyan válnak a háztartások alapvető részévé, és végül kitér arra, hogy miként jutunk el a napjainkban természetesnek vett hordozható mobil technológiáig. Ebben a fejezetben ír a szerző a már említett magyar vonatkozásról, a keleti blokk lemaradásáról és küzdelmeiről. A fejezet elején egy fontos megállapítást olvashatunk, miszerint „a kommunikáció az interakciós folyamatban résztvevő gépek segítségével a felhasználók között jön létre” (59. oldal), fontos látni, hogy az internet sikere és népszerűsége nem feltétlen technikai olvasatú, hanem társadalmi, hiszen emberek működtetik azokat.

Az *Első rész: Az ARPANET-től az internetig* című fejezetben a szerző az 1960-as évektől kezdve mutatja be azt a szövevényes és olykor nehéz folyamatot, melynek végeredménye a mindenki számára elérhető internet, ami a modern társadalom alappillére. Olvashatunk az első hackerről (Ted Nelsonról az 1960-as években), a *hyperlink* kezdeti koncepciójáról (1965-ben hangzik el először a link kifejezés egy konferencián), a *domain* név kialakulásáról (közvetlenül az ARPA net fejlesztéséhez kapcsolódva megalapozza a mai IP címeket), az első (1972-ben elküldött) e-mailről és az online média születéséről. Szűts úgy vélekedik, hogy az internet újdonsága csak akkor ragadható meg igazán, ha megvizsgáljuk a tömegkommunikációs és médiakörnyezetet is, amibe belépett. Kiemeli, hogy a háború idején az információk továbbításnak tömegkommunikációs médiuma a rádió volt, majd rövidesen kiszorította a televízió és az audiovizuális tartalom, végül 1980-ra az internet egyre inkább meghatározta a társadalom életét. Egy új ablak nyílt a világra, kialakult az internet *one-to many* modellje mellett a *many-to-many* megközelítés, egy új nyilvánosság, a nemzeti hálózati elit jött létre az interneten.

A *Második rész: A világháló* című fejezetben a szerző már nem a technológiai vívmányokra helyezi a hangsúlyt, hanem a felhasználókra, mindezt úgy teszi, hogy nem mond értékítéletet a technológia okozta társadalmi és kulturális változásokról, hanem egyfajta közép-utat jelöl meg. Érzékletesen mutatja be, hogy az internet egyrészt lehetővé teszi, hogy bárki kommunikátor legyen, másrészt pedig ennek a folyamatnak a következménye a folyamatosan bővülő tartalom, ami egy idő után kontrollálhatatlan és öngeneráló lesz. Az információs tengerben csak úgy lehet partra szállni, ha a felhasználók elsajátítják az információs műveltséget és megtanulnak szelektálni a tartalmak között. A megjelenő tudástár azonban számtalan lehetőséget is biztosít, kontinenseken átívelve is elérhetővé válik a tudás *e-learning* rendszernek köszönhetően. A szerző hangsúlyozza, hogy a képi tartalom online megjelenése az

internet dominanciáját eredményezte. Ma a médiakonvergencia jelenségének lehetünk tanúi, ugyanis az internet a hagyományos médiumokat magába olvasztotta és egyeduralgoként határozza meg a médiafogyasztási szokásainkat. A fejezetben többek között szó esik az első fórumok kialakulásáról, a virtuális terekről, az apróhirdetések online felületen történő térhódításáról, a zenehallgatási szokások átalakulásáról, a Google-ről, a blogokról, a chatelésről, végül az internetfüggőség és a másodlagos írásbeliség témakörét fejti ki az író.

A *Harmadik rész: A web 2.0 és a közösségi média* című fejezetben a 2004-es évek utáni állapotról olvashatunk, amikor a társadalom tagjai már gyakorlott internetfelhasználók és médiatartalom előállítók lettek, „a hangsúly a közzétételről a megosztásra, a passzív jelenlétől a részvétel felé tolódott.” (306. oldal) Az egyének a képernyőkön keresztül élik meg a mindennapokat, a munka és a magánélet színterei a hálózatban foglalták el a helyüket. A közösségi média megváltoztatta a nyilvánosságnak a szerkezetét, kiszélesedett a horizont, új beszédtemák, beszédmódok jelentek meg. Részletesen olvashatunk a közösségi média születéséről (Myspace, iWiW, Facebook), a zenehallgatás forradalmát jelentő Youtube-ról, a vizualitás térhódításáról (Instagram, Pinterest) és a mémek születéséről, továbbá elkalandozunk az emotikonok világába és a kiterjesztett valóság jelenébe. A fejezetben a társadalmi nyilvánosság és a demokrácia átalakulásának folyamatára is kapunk példákat, ilyen téma a választási viták online megvalósulása, a Twitter és a politikai szféra kapcsolata, valamint az arab tavasz és a közösségi média összeszövődése. A szerző elsőként használja a „15 klikk hírnév” terminust, amelyet Andy Warhol 1968-ban tett kijelentése alapján vezet le, miszerint „a jövőben mindenki híres lesz 15 percre”. Az átalakult médiakörnyezetben Szűts szerint 15 percnyi hírnév minimum 15 millió megtekintésre fordítható le. A fragmentált és a túlradó információáradatban a felhasználóknak azonban csak 15 kattintásnyi, vagyis 15 másodperces hírnév érhető el, utána elvesznek az internet bugyaiban.

A *X. rész: A jelen és a jövő kihívásai* című fejezetben a szerző a jelenben még pontosan nem körülhatárolható jelenségegyüttesek leírására vállalkozik. A rövid, de tartalmas fejezetben szó esik az álhírek szerepéről, a chatbotokról, a pszeudógenerációkról, a netsemlegességről, a *sharing economy*ről, a *crowdsourcing* jelenségéről, a Big Data-ról és az okosvárosokról. Az online új média térhódításával a hagyományos kapuóri hírellelőrzési folyamatok elavultnak és lassúnak számítanak, továbbá a hagyományos médiumok helyett a közösségi média vált az elsődleges információforrássá. A felhasználók számára a gyorsaság és kevésbé a hitelesség lett fontos, ezért gyakran olyan tudás birtokába kerülnek, melyek ellenőrizetlenek, hamisak, mindez komoly veszélyt jelenthet. A személyközi kommunikációt az internet átalakította, de jogos kérdés, hogy a valós életben már korábban kialakult kapcsolatainkat veszélyezteti-e. Egy utópisztikus, de a küszöböt már átlépő innovációról, a *chatbotokról* is ír a szerző, amelyek idővel a valós kapcsolatok instant pótlékjai lehetnek. Olyan társalgó robotokról beszélünk, akik a leírt mondatokból az emberek érzelmeit kódolni tudják, és azoknak megfelelően reagálnak. Az internet iránti igényt semmi nem mutatja jobban, minthogy a 2012-es Sandy hurikán idején az AT&T telekommunikációs cég a mobilkészülékek töltésére alkalmas állomást hozott létre a károsultaknak. Megfogalmazódott az igény az okosvárosok létrejöttére, ahol az internet és az online lét ugyanolyan létszükséglet, mint az összes többi közmű. Ahogyan Szűts is írja, ezek a témák csupán prognosztizálják a lehetséges változásokat, de említésük elengedhetetlen egy ilyen volumenű írásban.

Szűts Zoltán jelenleg a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Műszaki Pedagógia Tanszékének docense és a Milton Friedman Egyetem Alkalmazott infokommunikációs kutatócsoportjának vezetője. Közel húsz éves egyetemi tapasztalattal rendelkezik. Könyve egyaránt alkalmazható oktatási célra, de a téma iránt érdeklődő szakértő és laikus értelmiségi könyvolvasóknak is ajánlom.